

Rózsa Csongor Ernő

joghallgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ alelnöke, Bűnügyi Tagozatának Tagozatvezetője

A mentelmi jog angol történetisége

„Minthogy látom a madaraim mind elrepültek, elvárom tőled,
hogy küldd őket hozzám, amint visszatérnek. Biztosíthatlak
róla azonban, mivel ez egy király szava, nem áll szándékomban
erőszakot alkalmazni, jogszerű és tisztességes eljárásban lesz részük,
miképp sosem kívántam másként.”
(I. Károly, Anglia királya 1642. január 4-én)

I. Alapvetés

A mentelmi jog a mai parlamentarizmus egy fontos privilégiuma, ami óvja a parlamentet magát a külső behatásoktól, ezáltal garantálja annak függetlenségét. Lényegét tekintve egy képviselőkön koncentrálódó immunitás, mentesség, ami megakadályozza a végrehajtás és az igazságszolgáltatás részvételét a parlament munkáját illető ügyekben, így az államhatalmi ágak elválasztását szolgálja.¹ A vélemények megoszlanak a létezését illetően, szükséges-e, avagy már meghaladott, nem megfelelően működő intézményről van szó,² elvégre kivételt képez az általános jogegyenlőség és a tisztességes eljáráshoz való jog alól.³ A tanulmányom során történeti kontextusban vizsgálom a mentelmi jogot és annak kialakulását, ugyanis véleményem szerint a létezésének oka feltárható ezáltal és megérthetővé válik a lényege.

¹ Drinóczi Tímea – Petrétei József: A képviselői mentelmi jogról de lege ferenda. Jogtudományi Közlöny 2002/6. sz. 257. o.

² Drinóczi – Petrétei: i. m. 266. o.

³ Polt Péter: A mentelmi jog definíciós kérdései és típusai. Jog-Állam-Politika 2011/Különszám. 28. o.

A mentelmi jog alapvetően egy kétarcú intézmény: felelőtlenségből (felelősségmentesség, immunitás) és sérthetetlenségből (inviolabilitás) áll.⁴ Ezek a kontinentális mentelmi jog esetében együtt járnak, nem függetlenek egymástól. Különbség a kettő között, hogy a felelőtlenség abszolút érvényű, a védett jogok tekintetében felelősségre nem vonható a képviselő, a sérthetetlenség azonban relatív hatályú: a képviselő mandátumának megszűnése után az felelősségre vonhatóvá válik az esetleges bűncselekmények elkövetéséért.⁵

A felelőtlenség lényege a szólásszabadság védelme, az, hogy a képviselő a parlamenten belüli véleménynyilvánításáért, szavazatáért, nézetei miatt nem vonható felelősségre, ekképp biztosítva a félelemmentes munkavégzést.⁶ A mai felfogás szerint a legfőbb törvényhozó szerv csak akkor tudja megfelelően ellátni a munkáját, ha abban nem akadályozzák, a képviselőket nem teszik ki külső nyomásnak,⁷ más hatalmi ág beavatkozásának, így függetlenül, szabadon és korlátozás nélkül tevékenykednek.⁸

A sérthetetlenség alapja a parlamenti jelenlét biztosítása.⁹ Ha egy képviselőt büntetőeljárás alá vonnak, bizonyos eljárási cselekmények, illetőleg kényszerintézkedések miatt nem képes feladatát akadálytalanul és nehézségek nélkül végezni, ezért szükséges a biztosítása annak, hogy mandátuma alatt e privilégium megillessen őt.

A két oldala a mentelmi jognak már jól láthatóan büntető eljárásjogi, illetőleg anyagi jogi akadályt jelent. A sérthetetlenség, mint relatív hatályú mentesség nem ad lehetőséget büntetőeljárás megindítására a mandátum ideje alatt (utána azonban az elévülési idő szünetelése miatt arra bármikor lehetősége van a hatóságoknak), a felelőtlenség pedig mint jogellenességet kizáró ok állít akadályt a bűncselekmény

⁴ Sólyom Péter: A parlamenti mentelmi jog és az emberi jogok. *Közjogi Szemle* 2017/3. sz. 2. o.

⁵ Polt: i. m. 27-28. o.

⁶ Polt: i. m. 28. o.

⁷ Simon Wigley: Parliamentary Immunity: Protecting Democracy or Protecting Corruption? *The Journal of Political Philosophy* 2003/1. sz. 31-32. o.

⁸ European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission) Report on the scope and lifting of parliamentary immunities. Adopted by the Venice Commission at its 98th plenary session. Venice, 2014. 8. o.

⁹ Drinóczi – Petrétei: i. m. 258. o.

megállapítását tekintve.¹⁰ Hozzáteszem azonban, hogy kifejezetten a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.) bár szabályozza a bűntethetőséget kizáró okokat, a mentelmi jogról nem tesz említést. Ettől függetlenül a mentelmi jog felosztása eljárási és anyagi akadályokra helyénvaló, miként a sérthetlenség esetén az eljárás felfüggesztése, felelősségmentesség esetén a megszüntetése iránt szükséges intézkedni.¹¹

A mentelmi jogról egyebekben lemondani nem lehetséges, mert bár a képviselőknél koncentrálódik, a privilégium jogosultja a parlament maga, ezért egyedül a törvényhozó szerv hozhat döntést a mentelmi jog felfüggesztéséről (szabálysértési eljárás esetén lehetősége van a képviselőnek lemondani róla).¹² Véleményem szerint ez ellentmondásos, ugyanis a képviselők gyakran úgy cselekszenek, mintha sajátjuk lenne ez a jog, ezt személyes kiváltságukként értékelik.¹³ Az eredeti jellege így a mentelmi jognak, a parlament, mint egész függetlenségének a biztosítása kiüresedik.

Dolgozatom során ezt az eredeti jelleget keresem a mentelmi jog angol változatának kialakulása során. Reményeim szerint ezáltal érzékelhetővé válik majd ennek a jogintézménynek az esszenciája és valódi jellege, illetőleg, hogy manapság szükség lehet-e még rá.

II. Abszolutizmus

Tanulmányomban szükséges visszarepülni az időben több száz évvel ezelőltre, kezdésnek az abszolutizmus korába.

Az abszolutizmus megalapozója Thomas Hobbes filozófus „Leviatán” című munkája. A dolgok lényege, hogy az emberek a szabad, természeti állapotukból a védelmük érdekében közösségre lépnek. Ennek a közösségnek a lényege, hogy az

¹⁰ Polt: i. m. 28. o.

¹¹ Tóth Áron László: A bírák mentelmi jogával kapcsolatos büntetőjogi és jogállási kérdések. *Iustum Aequum Salutare* 2017/3. sz. 246–247. o.

¹² Szente Zoltán: A képviselői mentelmi jog dogmatikája a magyar alkotmányjogban *Jogtudományi Közlöny* 2008/1. sz. 23. o.

¹³ Tóth Károly: A képviselői mentelmi jog néhány aktuális problémája. 89. o. In: *Előadások és publikációk a mentelmi jog tárgyköréből* (szerk. Karsai József). Országgyűlés Hivatala, Budapest 2006.

egyen a saját jogait ruházza rá a mesterségesen létrehozott államra, ami így védelmébe veszi őt: létrejön a Leviatán, aminek birtokosa az uralkodó egy személyben, a közösséget pedig alattvalói alkotják. Ebben az államban az uralkodó a szuverén, minden jog birtokosa, minden és mindenki neki van alárendelve, ő pedig csak és kizárólag Istennek tartozik felelősséggel. Hobbes szerint az abszolút hatalom megelőbb a társadalomra nézve, mint a hatalom hiánya.¹⁴

Ezen elméleten alapulva uralkodtak Franciaország királyai gyakorlatilag a XVI. századtól 1789-ig,¹⁵ valamint a Tudorok Angliában szintén a XVI. század során (igaz, ők azért óvatosabbak voltak a parlamenttel szemben a hosszú hagyományokra tekintettel).¹⁶

Ennek a hatalmi berendezkedésnek a lényege a fent felvázolt abszolutista uralkodó, a szuverén, aki egyszemélyben testesíti meg az államot (*L'État c'est moi*). Nincs szüksége más hatalmi tényezőre maga mellett, a parlamentet (rendi gyűlést) nem szükséges összehívnia, mindhárom államhatalmi ág az ő kezében összpontosul, a hadsereg és a bürokrácia az ő szolgálatában állva biztosítja hatalomgyakorlását.¹⁷ A szuverén döntő befolyást gyakorol alattvalóinak életébe, privilégiumokat oszt a hűségért cserébe, prerogatívái alapján kormányoz, minthogy a koronáját egyedül csakis Istentől kapta.¹⁸

Az abszolutista rendszernek azonban van árnyoldala is: a szuverén előjogokkal ajándékozta meg kiváltságosait, másokat pedig kizárt e körből, a társadalomban bekövetkező változások ezt azonban tarthatatlanná tették. A gazdasági fejlődéssel, gyarmatosítással járó változások következtében feltörték bizonyos néprétegek, akik szeletet kívántak maguknak e jogokból.¹⁹ A társadalom irányítása annak bevonása nélkül történt, a hadsereg és a bürokrácia pedig óriási összegeket emésztett fel, amit

¹⁴ Mezey Barna – Sente Zoltán: *Európai alkotmány- és parlamentarizmus-történet*. Osiris Kiadó, Budapest 2003. 172. o.

¹⁵ *Kajtár István – Herger Csabáné: Egyetemes állam- és jogtörténet*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2013. 214-216. o.

¹⁶ *Kajtár – Herger*: i. m. 166-167. o.

¹⁷ Mezey – Sente: i. m. 173. o.

¹⁸ *Kajtár – Herger*: i. m. 214-215. o.

¹⁹ Sági András Tamás: *Az angol parlamentarizmus története a 17. században*. Acta Humana 2017/2. sz. 63. o.

tovább tetézt az alapvetően fényűző uralkodói életmód.²⁰ A magas szintű centralizáció erőskező, kompetens uralkodót feltételez, és ameddig a Napkirály erre képes volt, utódai már kevésbé és mivel az abszolutizmus a szuverén köré épül, ez idővel aláássa az államának működését.²¹ Véleményem szerint további feltétel a lojális elemek megléte is. A király az adományozott privilégiumai árán tartja fenn valójában a hatalmát (a hadseregen és a bürokrácián túl), de ha megsérti hűségeseit, hamar kiesik a kegyükből (ahogy az I. Károly esetében történt is).

Témánk szempontjából azért fontos az abszolutista rendszer felvázolása, mert a parlament (vagy a rendi gyűlés) előtte már korábban is létezett és félretett intézmény volt az államon belül, a fokozódó feszültség azonban elkerülhetetlenné tette a konfrontálódást. Ennek következtében a XVII. és a XVIII. században Angliában és Franciaországban is forradalom robbant ki, ami végső soron eldöntötte a szuverenitás kérdését is és elhozta a parlament „uralkodását”. Ennek az ellentétnek a végeredménye pedig az abszolutizmus bukása, a szuverén kivégzése, a parlamentarizmus kialakulása és privilégiumainak megerősödése, aminek sarkalatos pontja a mentelmi jog is.

III. Történetiség

III.1. Kezdetektől a Mintaparlamentig

Anglia esetében a parlament létezése hosszú évszázados hagyományokra nyúlik vissza. Ebben a részfejezetben röviden felvázolom az angol parlament kialakulását.

Az angol Parlament a Királyi Tanácsból (*Great Coucil, curia regis*) alakult ki a XIII. században. Történetének kezdete, hogy III. Henrik elhibázott külpolitikája miatt az ország a csőd szélére került, az elégedetlenség miatt pedig a tanácsba meghívott urak fegyveresen jelentek meg. Az „Örjöngő Parlamentnek” nevezett tanácskozás végeredménye az oxfordi provízióknak nevezett határozatok, amikkel a bárók részt vehettek a tényleges kormányzati tevékenység ellenőrzésében. Simon de Monfort báró, hogy a királyi hatalom ellenében komolyabban képes legyen fellépni, a *Great Council* tanácskozásaira két-két grófságból származó lovag mellett már két-két

²⁰ *Kajtár – Herger*: i. m. 216. o.

²¹ *Kajtár – Herger*: i. m. 215. o.

városi polgárt is meghívott. A Parlament első valódi megjelenése azonban 1295-re tehető, amikor a rendi gyűlésből kétkamarás testület alakul ki: A Lordok Háza (*House of Lords*, „Felsőház”) tagjai a korábban a *Great Council*-ban helyet kapó nemesek és főpapok, míg a Közrendűek Házát (*House of Commons*, „Alsóház”) a városok követői képezték.²²

Néhány kutató szerint lehetséges, hogy az angolszász *Witenagemót* (bölcsek gyűlése) is a Parlament elődjének számít. A probléma ezzel az, hogy a *Great Council* bár valóban a *witan*-ból alakult ki, a két tanács teljesen más hatáskörökkel és feladatokkal volt felruházva. Az angolszász királyok olykor erősen kötve voltak a *witan* döntéseihez, ugyanis csak velük alkothattak új jogot,²³ a *Great Council* esetében a normann királyok azonban nincsenek kényszerítve *de jure* a tanáccsal való közös munkára.²⁴ A király kikérheti tanácsadóinak véleményét, azt azonban nem köteles figyelembe is venni. A későbbi Mintaparlament azonban már hatalmi tényezőnek minősül.

Az, hogy a *witan* a Parlament elődje abból az elképzelésből alakult ki, hogy a kutatók túlmisztifikálták a germán szabadságot és kvázi népképviselőnek fogták fel a *witant*.²⁵ A *witannak* nem volt állandó tagsága, összetétele mindig az aktuális ügytől függött és a király meghívása alapján vettek részt rajta a különböző *ealdormanok*, *thegnek*, érsekek, püspökök, alacsonyabb rangú papok.²⁶ Ez egy arisztokratikus gyűlés volt. Korábbi kutatásaim eredményeként Richard Abelsel értek egyet, miszerint a *witan* nem egy testület, hanem inkább egy funkció.²⁷ Ennek függvényében a király „bölcs embereivel” bárhol, bármikor – ha különleges ügyről van szó – „*witant* ülhet”, tanácskozhat, jogot alkothat és ezzel különös hatalommal ruházza fel a testületet.²⁸

²² *Kajtár – Herger*: i. m. 165. o.

²³ Bryce Dale *Lyon*: A constitutional and legal history of medieval England. Harper, New York 1960. 47–51. o.

²⁴ Sascha Hardt: Parliamentary Immunity. A Comprehensive Study of the Systems of Parliamentary Immunity of the United Kingdom, France, and the Netherlands in a European Context. Doktori Értekezés. Maastricht University, Maastricht 2013. 59–60. o.

²⁵ *Lyon*: i. m. 46–47. o.

²⁶ *Lyon*: i. m. 46. o.

²⁷ Richard Abels: Alfred the Great. War, Kingship and Culture in Anglo-Saxon England. Routledge, London 1998. 261. o.

²⁸ Rózsa Csongor Ernő: Az angolszász király. Hatalmi berendezkedés és hatalomgyakorlás a

Valóban furcsa, hogy a Great Council a witan utódja és ennek ellenére a witan mégsem a Parlament elődje, de ez ténylegesen a különböző jogosítványokban és hatáskörökben keresendő.

A Mintaparlamentnek egyebekben igen széles jogkör adatott meg: törvényeket hozott, adókat szavazott meg az uralkodónak, bíraskodott kiemelt ügyekben, véleményezte a diplomáciai kérdéseket. A vége az egésznek az lett, hogy ezt a Mintaparlamentből később kialakuló Parlamentet később az abszolutizmus alatt sem tudták az angol királyok teljesen félretenni a korábban nekik adott jogoknak köszönhetően, amit a Parlament tradicionálisan saját magának tekintett.²⁹

III.2. Angol abszolutizmus

Az angol abszolutizmus rövid és óvatos a kezdetek kezdetén. A Tudor-dinasztia idején (VII. Henrik, VIII. Henrik, VI. Eduárd, Véres Mária, I. Erzsébet) a szuverén a parlamenttel egyetértésben kormányoz, a vezető elit (a hűséges elem) részvételével megfelelő konszenzus alakul ki.³⁰ Ameddig ez a konszenzus fennáll a két hatalmi tényező mellett (szuverén – elit) az abszolutizmus fenntartható. Amint azonban az uralkodó megpróbálja félretenni a parlamentet ellentétet szül.

A Szűz Királynőt követő Stuart-házi I. Jakab és fia, I. Károly, mint elődjei, a parlamentet csak szükség esetén hívták össze, királyi felségjogaik alapján kormányoztak. A korábbi rendszer a feltörő rétegek miatt tarthatatlanná vált.³¹ A probléma a bizalomvesztésben keresendő azonban. Amíg I. Erzsébet tengeri nagyhatalommá tette Angliát a spanyol Nagy Armada legyőzésével, erre utódai nem voltak képesek és a hit a szuverénben megrendült: az anglikán egyházú Anglia nem vette jó néven a katolikus külpolitikát és a puritánok üldözését.³² További probléma volt a parlament nyílt háttérbe szorítása, az ügyek király körüli testületek általi intézése, ami a Titkos Tanács (Privy Council), Felsőtanács (High Commission) és a Csillagkamara³³

kora középkori Angliában. TDK dolgozat. Pécsi Tudományegyetem, Pécs 2024. 32. o.

²⁹ Kajtár – Herger: i. m. 165-166. o.

³⁰ Kajtár – Herger: i. m. 166-167. o.

³¹ Mezey – Szente: i. m. 207. o.

³² Kajtár – Herger: i. m. 167. o.

³³ „A gyűlésterem boltozata csillagokkal volt díszítve, s innét vette nevét; e csillagok azonban nem

(*Star Chamber*) által valósult meg. A Titkos Tanács létszáma I. Jakab idejében négyzerezésre nőtt, aminek lényege a központosításban fogható meg,³⁴ a Csillagkamara és a Felsőtanács, mint különbíróóságok pedig a parlamenti ellenzék „vesztőhelyévé” váltak: a király az alsóházi képviselők, ellenzékiek, vele egyet nem értők perbefogására és elítélésére létrehozott szervek voltak.³⁵

I. Jakab és fia, I. Károly ugyanúgy kormányzott: a parlament félretételével és önkényes adók kivetésével. Adót csak a Parlament vethet ki, ezért a király olyan adók kivetésére kényszerült, amihez nem kellett a parlament hozzájárulása. I. Károly például visszahozta az ún. hajópénzt, amit 1639-től az egész országra kivetett. A probléma ezzel az volt, hogy ezt anno háború idején vetették ki és csak a parlamenti településeket érintette, az általános kivetés azonban azt rendes adóvá emelte. John Hampden ellenzéki politikust pedig, aki ellenezte ezen adó kivetését perbe fogták és elítélték, miszerint a Parlament semmilyen törvénye „sem köti a királyt az alattvalói, azok személye és javai fölötti rendelkezést illetően.”³⁶

A király továbbá erődadót vetett ki, kegyenceivel kormányzott, a parlamentet csak szükség esetén hívta össze, jelesül, ha új adó megszavazására tett kísérletet a fényűző élete miatt.³⁷ Az egész végén mikor a parlament nem szavazta meg az új adót, a király azt feloszlatta és az alsóház több tagját bebörtönöztette.³⁸

A tárgyalat időszakban a Parlament ritkán és rövid ideig ülésezett csak (1607 és 1610, 1614 és 1621, illetve 1629 és 1640 között például egyáltalán nem), a reformokat pedig az Alsóház, a *House of Commons* próbálta elérni, miként a Felsőház, a *House of Lords* jellegéből adódóan inkább királypárti volt.³⁹ A királyt olykor lehetőség volt sarokba szorítani és követeléseket megfogalmazni az irányába a megajánlott adókért cserébe. Így történhetett, hogy 1604-ben kizárólagos jogot kapott a választási viták

a szabadság és igazság fényét sugározták ki, hanem vészt jelentő üstökösök voltak mindazokra nézve, kiket a fejedelmi önkény s a pártszenvedély üldözöbe vett.” Csillagkamara. Arcanum. Csillagkamara | A Pallas nagy lexikona | Kézikönyvtár. (2024. 12. 04.)

³⁴ Ságghi: i. m. 63. o.

³⁵ Mezey – Szente: i. m. 207-208. o.

³⁶ Mezey – Szente: i. m. 208. o.

³⁷ Ságghi: i. m. 64. o.; *Kajtár – Herger*: i. m. 167. o.

³⁸ Mezey – Szente: i. m. 209. o.

³⁹ Uo.

tekintetében, valamint kizárólagos bíraskodási jogkört a *House of Commons* tagjainak büntetőügyeiben (kivéve a hazaárulást és a békétörést). A Parlament így az őt sokáig tradicionális alapon megillető jogosítványait, ami régen királyi kegy volt, most már örökölt jogának tekintette.⁴⁰ Ami esetünkben érdekes, az a kizárólagos bírói jogkör, ugyanis ez nem más, mint a mentelmi jog egy szelete.

A sorozatos összetűzések ismét eredményre vezettek 1628-ban: ez volt a *Petition of Rights* (Jogok Kérvénye), amelyben a Parlament kiharcolta, hogy senkit nem lehessen letartóztatni pusztán királyi parancson alapulva törvényes vád nélkül, és hogy a király alattvalói csak a Parlament által jóváhagyott terheket kötelesek viselni.⁴¹ Előbbire azért volt szükség, mert a király rendszeresen bebörtönözte ellenzékét és annak vezetőit, ahogy az az Öt Lovag (*Five Knights*) esetében történt is egy évvel a *Petition of Rights* kiadása előtt. A letartóztatás oka egyéltelmű volt, bár nem elégséges: az „külön királyi parancsra” történt, ezzel azonban súlyosan megsértette a személyes szabadsághoz fűződő nemesi privilégiumot.⁴²

A király végül 1641-re minden társadalmi réteget megsértett, akik így elfordultak tőle. A Parlament nyílt abszolutista törekvéseket vélt felfedezni tevékenységében, a nemesség előjogait féltette, a skótok és az írek autonómiájukat védelmezve szálltak vele szembe, a protestánsok pedig rosszul viselték a katolikus külpolitikát.⁴³ A lojális elemek megszűnésével pedig az abszolutizmusa fenntarthatatlanná vált.

A *Petition of Rights* kiadása óta nem ült össze a Parlament, azonban a skót háború és a gazdasági válság ezt elkerülhetetlenné tette, aminek következtében 1640-ben a király összehívta félretett testületét. A „Rövid Parlament” azonban csak három hétig ülésezhetett, ugyanis a királlyal szembeszállva nem új adókat szavaztak meg, hanem követeléseket nyújtottak be a király felé: John Pym szerint a skót háború kevésbé olyan veszélyes, mint a szabadságjogok megsértése, és ezek orvoslását kérte. A király ezt követően feloszlatta a Parlamentet és ismét letartóztatta az ellenzék vezetőit.⁴⁴

⁴⁰ Mezey – Szente: i. m. 209-210. o.

⁴¹ Kajtár – Herger: i. m. 167. o.

⁴² Mezey – Szente: i. m. 210. o.

⁴³ Mezey – Szente: i. m. 210-211. o.

⁴⁴ Mezey – Szente: i. m. 211. o.

I. Károly azonban kénytelen volt összehívni a Parlamentet még ugyanebben az évben, ami így megkezdte munkáját és több fontosabb törvényt szavaztatott meg a királyi önkénnyel szemben. A „Hosszú Parlament” kiszabádtatta a politikai folyókat a Csillagkamarából, majd a királyi különbíróságok megszüntetését követelte, valamint a király kegyenceinek megbüntetését, akiket így vád alá helyezett. Adó innentől csak a Parlamenttel egyetértésben vehető ki, a Parlamentet csak saját jóváhagyásával lehetséges felosztatni és minden harmadik évben szükséges összehívni és legalább ötven napon át üléseznie kell (*Triennial Act*).⁴⁵

A király végül arra szánta el magát, hogy ismét letartóztatja az ellenzék vezetőit hazaárulás vádjával, mert gyanúja szerint többen összejátszottak a betörő skótokkal.⁴⁶ Hogy biztosítsa ennek sikerességét, személyesen vezette fegyvereseit a Parlamentbe. A király 400 katonával jelent meg a Parlament előtt, majd kérdőre vonta az Alsóház tagjait és elnökét, hogy merre van az az öt képviselő (John Pym, John Hampden, Denzil Holles, William Strode és Sir Arthur Haselrig), akiket keres, illetve, hogy adják ki őket neki. Miután a Parlament ezt megtagadta,⁴⁷ I. Károly dühösen elhagyta az üléstermet, a következmények azonban végzetesnek bizonyultak: a Parlament nyíltan szembe szegült vele, London a képviselők oldalára állt, a király ezzel a lépésével pedig végérvényesen megsértette a Parlamentet és annak tradicionális jogait, aminek a vége a polgárháború lett.⁴⁸

III.3. A polgárháború után

A polgárháborút végül a Parlament nyerte meg, a királyt pedig azt követően perbe fogták, elítélték, majd kivégezték. A vád szerint a király visszaélt hatalmával, abszolutizmusra törekedett, meg kívánta fosztani népét szabadságaitól és jogaitól, valamint fegyverrel támadt saját népe ellen. A király védekezésül előadta, hogy koronáját Istentől kapta és elsődlegesen neki tartozik felelősséggel, az Alsóház irányába semmiféle kötelezettsége nincs azonban. A király eredménytelenül hivatkozott szuverén

⁴⁵ Ságbi: i. m. 68. o.; Mezey – Szente: i. m. 211-212. o.

⁴⁶ David Starkey: *Monarchy*. Harper Press, London 2006. 113. o.

⁴⁷ „Bocsánatát kérem felség, de nincs szemem hogy lássak, nincs nyelvem hogy szóljak mást ezen a helyen, mint ahogyan a Ház, melynek szolgája vagyok, engem erre utasít.” – William Lenthal elnök. Geoffrey Robertson: *The Tyrannicide Brief*. Chatto & Windus, London 2005. 62. o.

⁴⁸ Ságbi: i. m. 69. o.

voltára, az ezt követően a Parlamentet illeti meg, mint népképviselői szervet, ami fölé a király sosem terjeszkedhet.⁴⁹

A továbbiakban témánk szempontjából a restauráció korszaka fontos: a Lordprotektorátus bukása után a Stuartokat 1660-ban visszahívták, II. Károly és II. Jakab személyében, akik elődjeik hibáiból nem tanulva ismét abszolútizmusra törekedtek. Nem vették figyelembe azonban, hogy a polgárháború utáni reformok visszafordíthatatlanok, a Parlament kétségbevonhatatlanul felsőbbnek érzi magát a királynál és valódi hatalmi tényező már mellette. A törvényhozás letéteményese így a Parlament, a kormányzás pedig a királyt illeti Titkos Tanácsán keresztül.⁵⁰

Fontosnak tartom kiemelni a mentelmi jog szempontjából az 1679-es Habeas Corpus Act-et, ami az önkényes letartóztatások elleni védelmet szolgálja.⁵¹ Bár ez minden embert megillet, úgy gondolom, hogy mivel a letartóztatás tilalma része a Parlament privilégiumainak, a Habeas Corpus Act szervesen kapcsolódik hozzá.

A „Habeas Corpus Parlamentet” ezt követően a király rögtön feloszlatta és évekig nem is ült össze újra a törvényhozás. II. Károly és II. Jakab egyre erőteljesebben próbáltak egyszemélyben kormányozni, aminek a vége a „Dicsőséges Forradalom” lett.⁵² A Parlament I. Károly leányát, Stuart Máriaét és férjét, Orániai Vilmost hívta meg a trónra, aki 1688-ban partra is szállt a szigeten seregével. II. Jakab a Temzébe dobta a királyi nagypecsétjét, majd Franciaországba menekült.⁵³ Anglia készen állt egy alkotmányos monarchia kialakítására

1689-ben megszavazták a Bill of Rights (Jogok Törvénye) nevezetű törvényt, ami gyakorlatilag az angol parlamenti mentelmi jog írott alapját képezi. A törvény tizenkét pontban felsorolja II. Jakab bűneit⁵⁴ (témánk szempontjából a 8. pont a fontos: *„Eljárásokkal a Királyi Törvényszék előtt olyan Ügyekben, amik egyedül a Parlament által ismerhetők meg és egyéb Önkényes és Illegális Módon”). Minden felsorolt*

⁴⁹ Kajtár – Herger: i. m. 168. o.

⁵⁰ Mezey – Sente: i. m. 214. o.

⁵¹ Kajtár – Herger: i. m. 169. o.

⁵² Sági: i. m. 70-71. o.

⁵³ Kajtár – Herger: i. m. 170. o.

⁵⁴ Uo.

sérelemhez tartozik egy-egy rendelkezés,⁵⁵ ami esetünkben a Bill of Rights 9. cikke: „Hogy a Parlamenti Szabad Szólás és Vitázás vagy Eljárások nem lehetnek semmiféle eljárásnak vagy vizsgálatnak tárgyai semmiféle Bíróság vagy Hely előtt, a Parlamentet kivéve.” Ez gyakorlatilag az 1604-ben kiadott határozat törvényi szinten való megismétlése, ami a szólásszabadság alapját képezi az angol parlamentarizmusban.

A törvényre (és az azt követő 1701-es Act of Settlementre) azért volt szükség, hogy a királyi önkény minden módját kizárják, a királynak ne legyen lehetősége abszolútizmusra törni. A Parlament tradicionális privilégiumai írott elismerést nyertek és innentől ezen szerv bírja a szuverenitást a király helyett. Az alkotmányos monarchia ezzel létrejött, a király most már csak uralkodik, de nem kormányoz: a hagyományos tisztelet megilleti őt, azonban a Parlament döntő befolyással bír az ország életére.⁵⁶

III.4. Az angol mentelmi jog

Hagyományosan kétféle mentelmi jogot különböztetünk meg: ezek az angol, westminsteri típusú mentelmi jog (Nagy-Britannia és Egyesült Államok), valamint a kontinentális, francia-belga típusú mentelmi jog. A kettő közötti különbség abban áll, hogy az angol típus egy szűkebb értelemben vett mentelmi jogot tud magáénak, ami csak a felelősségmentességet tartalmazza, a sérthetetlenséget azonban nem.⁵⁷

A felelőtlenséget hagyományosan a Bill of Rights 9. cikke tartalmazza „Szólásszabadság” cím alatt. A fentebb idézett cikk lényege, hogy a Parlamenten belüli minden szólásra, vitára, eljárásra vonatkozik, ami a Parlament munkájának sarkalatos része. E nélkül nem volna biztosítható a politikai párbeszéd és az országot érintő kérdések megvitatása. Ha a képviselőnek a parlamenten belüli felszólalása után tartani kellene az esetleges retorzióktól, akkor nem tudná befolyás-, nyomás- és félelemmentesen végezni feladatát.⁵⁸ A felelőtlenség soha nem függeszthető fel, az a képviselőt élete végéig megilleti.⁵⁹

⁵⁵ Mezey – Szente: i. m. 217. o.

⁵⁶ Kajtár – Herger: i. m. 172. o.

⁵⁷ Polt: i. m. 29–30. o.

⁵⁸ Drinóczi – Petréttei: i. m. 258. o.

⁵⁹ Drinóczi – Petréttei: i. m. 259. o.

Szükségesnek tartom megjegyezni, hogy az angol jogi gondolkodás bár rugalmas, de hagyománytisztelő, a korábban megadott jogokat szokásjogi alapon megtartja és megőrzi.⁶⁰ Mivel a jogrendszerük alapvetően íratlan, ezért nem szükséges kifejezetten törvényi szinten garantálni valamit ahhoz, hogy az létrejöjjön, elég, ha azt rendszeresen biztosítják, tiszteletben tartják.

A Parlament privilégiumai esetén alapvetően a Községek Házán van a hangsúly, miszerint Lordok Házának előjogai tagjainak feladatállátása során mondhatni evidens.⁶¹ („Ők az időtlen idők óta tartó, a Szuverénnek nyújtott parlamenti tanácsadói szerepük miatt élvezik ezeket az előjogokat.”⁶²)

A Parlament életében már több száz éve szokás,⁶³ hogy új parlament alakulásakor a Községek Házának elnöke (*Speaker of the House*) kérvényt nyújt be az uralkodóhoz, ahol arra kéri őt, hogy biztosítsa a Ház számára a következőket: „szólásszabadságot vita során, letartóztatási tilalmat, jogot Öméltóságához való kapcsolattartásra valamikor alkalom ezt kívánja meg, és hogy a legkedvezményesebb értelmezés érvényesüljön minden eljárásukon.”⁶⁴

Ezen jogok alapvetően lefedik a parlamenti feladatvégzés védelmét. Nem egyszerre alakultak ki, nem is mindegyik hatályos manapság,⁶⁵ olykor át is fedik egymást,⁶⁶ azonban az angol Parlament tradicionális privilégiumai ezek, aminek végső soron írott megerősítése volt a Bill of Rights 9. cikke. Hozzá kell tenni, hogy ezeket az előjogokat több száz évbe telt a Parlamentnek „egyértelműsíteni” és elfogadtatni az uralkodóval, aki nem mindig adta meg ezeket a privilégiumokat, illetőleg nem mindig tartotta be őket. A hagyományokra tekintettel az uralkodói jóváhagyás manapság így szól: „Öfelsége a legkétségesebben megerősíti az összes jogot és privi-

⁶⁰ Kajtár – Herger: i. m. 175–176. o.

⁶¹ Hardt: i. m. 62. o.

⁶² Erskine May: *Treatise on The Law, Privileges, Proceedings and Usage of Parliament*. Butterworths, London 2004. 77. o.

⁶³ Az első ilyen 1377-ben vagy 1406-ban történhetett. Hardt: i. m. 62. o.

⁶⁴ „freedom of speech in debate, freedom from arrest, freedom of access to His Majesty whenever occasion shall require; and that the most favourable construction should be placed upon all their proceedings” May: i. m. 78. o.

⁶⁵ Manapság már inkább pusztán formalizmus a kérvény benyújtása is. Hardt: i. m. 62. o.

⁶⁶ Hardt: i. m. 62. o.

légiumot, amit valaha a Közösségeknek adtak vagy adományoztak, Őfelsége vagy az ő királyi elődjei által.”⁶⁷

A továbbiakban a mentelmi jog tekintetében a legfontosabb előjogokat szükséges tárgyalni.

III.4.1. Szólásszabadság (Freedom of Speech)

Olybá’ tűnik a legfontosabb előjoga a Parlamentnek a szabad szólás joga, ami felöleli a Bill of Rights óta kifejezetten a Parlamenten belüli összes szót, vitát, eljárást.

Az angol jogi gondolkodásra jellemzően a Parlament ezzel a joggal már az első kérvény előtt is bírt a XV. századot megelőzően, igaz, akkor még „*inkább mint hagyomány és nem mint privilégium jelleggel*”.⁶⁸

Erskine May szerint legelőször 1523-ban Sir Thomas More elnök nyújtott be kérvényt a királyhoz, kérve a szabad szólás jogát. Ezt követően az elnökök rendszeresen kérték az uralkodótól e jogok biztosítását, ami ezért így tradicionális jelleget nyert, és „*része lett az ősi rendnek*”,⁶⁹ amire később a Parlament maga is hivatkozni fog 1604-ben, mikor meghozza határozatát.

Már I. Erzsébet korától küzdött a Parlament a szabad szóláshoz való jogáért, azonban a Szűz Királynő visszalépett, valahányszor a Parlament ősi jogainak megértésére hivatkozott az uralkodóval szemben.⁷⁰ I. Károly ezt már nem tette meg, ő letartóztatta a neki ellenszegülőket, a Parlamentet pedig feloszlatta, ami azzal járt, hogy a király elvesztette Parlamentjének bizalmát, ami később a polgárháborút jelentette.

⁶⁷ „Her Majesty most readily confirms all the rights and privileges which have ever been granted to or conferred upon the Commons, by Her Majesty or her royal predecessors” Uo.

⁶⁸ May: i. m. 79. o.

⁶⁹ Hardt: i. m. 63. o.

⁷⁰ Uo.

III.4.2. Letartóztatási tilalom (*Freedom from arrest*)

A letartóztatási tilalom egy érdekes jogintézmény, ugyanis polgári ügyekben abszolút védelmet jelent a letartóztatás ellen (az angol jog szerint régebben volt lehetőség őrizetbe venni az egyént polgári ügyben hozott ítélet alapján, ma ez a rész kiüresedett e előjognak), büntetőügyekben azonban sosem érvényesült.⁷¹ Legfontosabb szerepe, mint – véleményem szerint – másodlagos privilégium a parlamenti jelenlét biztosítása, hogy megfelelőképpen működhessen a törvényhozó szerv.⁷²

Másodlagos, ugyanis önmagában csak polgári ügyekben jelentkezik, azonban leginkább a szólásszabadsággal kiegészülve értelmezhető: a képviselőt ugyanis akkor tartóztatják le, ha valamelyik másik előjoga is sérül vele, ez pedig az esetek nagy többségében a szabad szólás és vita joga.⁷³

A lényeg itt nem a büntetőeljárások megakadályozása, ugyanis a népképviselői szerv tagja nem bújhat ki a felelősség alól. Ha mindenki a jog alá tartozik, akkor a törvények és szokások rá is vonatkoznak. Véleményem szerint ezért is fontos a Habeas Corpus Act megemlítése, ugyanis az önkényes letartóztatások ellen véd, ami a Házat illető letartóztatási tilalommal együtt értelmezhető. A tilalom magában is tiltja a király önkényes beavatkozását a Parlament munkájába, azonban további garanciát jelenthet, hogy a vádnak törvényesnek kell lennie minden esetben, így végül is hamar eldönthető a kérdés, hogy az adott cselekmény a mentelmi jog védelme alá tartozik-e, avagy sem. Törvényes vád hiányában ugyanis a Közösségek Házának tagja nem tartóztatható le.

Sascha Hardt szerint ennek a privilégiumnak az előképe a király békéjéhez köthető, miszerint a király jelenlétében nem szabad bűncselekményeket elkövetni, így ez a korábbi királyi tanács tagjait is védelmezte. Ez akkoriban még kifejezetten az uralkodó elleni sértés és bűncselekmény volt, ami ma már a testületet magát illeti meg ebben a formában.⁷⁴

Habár e privilégiumot hamar elismerték, annak tiszteletben tartása nem volt

⁷¹ Hardt: i. m. 66; 119. o.

⁷² Hardt: i. m. 65. o.

⁷³ Uo.

⁷⁴ Uo.

mindig tökéletes: a történeti felvezető alapján jól látszik az, hogy a király ennek az előjognak a megléte ellenére is bebörtönöztette ellenzékének képviselőit, ezzel súlyosan megszegve a letartóztatási tilalmat.⁷⁵ I. Károly 1629-ben letartóztatta, majd elítélte Sir John Eliot képviselőt és két másik közösségi házi tagot „a vitázás során elhangzott lázító szavakért, valamint mert erőszakot alkalmaztak az elnök ellen”.⁷⁶ De egyértelmű ezeken túl, hogy a szólásszabadság megsértése volt a királynak gyakorlatilag minden letartóztatása, ugyanis azok mind azért valósultak meg, mert a királynak nem tetsző módon szavaztak vagy az akaratával ellentétes véleményen voltak.

III.4.3. Legkedvezőbb értelmezés előjoga (*Most favourable construction*)

Hagyományosan az a lényege, hogy minden parlamenti eljárás során – különösen a Ház elnöke és az uralkodó közti eljárások esetében – a téves, hibás előadást úgy kell tekinteni, hogy az nem szándékosan történt meg. Ez a képviselőket védte attól, hogy a király félreértelmezve egyes előadásokat önkényesen beavatkozzon a Parlament munkájába – leginkább a letartóztatást érve. E előjognak ma már nincs jelentősége, ugyanis a szólásszabadság abszolút védelme szükségtelenné teszi a legkedvezőbb értelmezést, minthogy a „képviselő bármit mondhat”.⁷⁷

III.4.4. Kizárólagos megismerés (*Exclusive cognisance*)

A kizárólagos megismerés egy rendkívül archaikus szókapcsolat, magyarra igen nehezen lefordítható. Ez a privilégium gyakorlatilag több másikat foglal össze, így részei a korábban felsoroltak is. A lényege, hogy a Parlament belső ügyeit tekintve semmilyen más szervnek, bíróságnak, hatóságnak nincs joghatósága, csak és kizárólag a Parlamentnek.⁷⁸

Az alapja ennek a privilégiumnak az, hogy a *common law* bíróságok következetesen visszautasították a Parlament alkotmányos feladatvégzését érintő ügyekben a joghatóságot. Alapvetően minden Parlamenten belül történő esemény a Parlament joghatósága alá tartozna – ami így kvázi sérthetetlenségnek minősülhetne

⁷⁵ Hardt: i. m. 66. o.

⁷⁶ May: i. m. 81. o.

⁷⁷ Hardt: i. m. 68. o.

⁷⁸ Hardt: i. m. 69–70. o.

–, azonban a kizárólagos megismerhetőség privilégiuma felfüggeszthető: a Parlament például a „rendes bűncselekmények” esetén (lopás a Parlamentben) a joghatóságot a bíróságoknak ítélte meg, kvázi lemondva róla, valamint lehetősége van bármiféle más, alapvetően alkotmányos feladatellátással kapcsolatos ügyet is a common law bíróságok joghatósága alá helyezni.⁷⁹ Én úgy gondolom, hogy a francia-belga típusú sérthetetlenség így végülis jelen van az angol mentelmi jogban is, azt mindössze nem vindikálta magának a Parlament.

IV. Konklúzió

A mentelmi jog hagyományosan az 1689-es Bill of Rights 9. cikkén alapul, azonban fontos figyelembe venni, hogy ennek az alapja már több száz éve jelen van az angol Parlament életében, kezdetben a hagyományok, később pedig a kérvények útján.

Legfontosabb feladata korábban a Parlament munkájának zavartalan biztosítása, ami korábban szimplán a király elleni fellépés eszköze, majd később az államhatalmi ágak elválasztásának biztosítója lett. Szükséges kiemelni, hogy azért volt rá szükség, hogy a szuverén ne gyakorolhasson döntő hatást a törvényhozó szervre a neki alárendelt kormányzat (végrehajtás), valamint bíróságai által.

A történeti felvezető alapján jól látszik az, hogy a király több éven keresztül akadályozta a Parlament működését a gyakori letartóztatásokkal. A Bill of Rights létezésének az alapja törvényi garancia nyújtása a szólásszabadság tekintetében, miképp a király éveken át a hagyományokat megsértve avatkozott be a Parlament munkájába. Azáltal, hogy kifejezetten írásban rögzítették a szólásszabadságot, egyértelművé tették azt, hogy sem az uralkodónak, sem másnak nincsen joga a Parlament működésével kapcsolatban eljárást indítani, így ennek teljesen kizárták a lehetőségét.

Az angol mentelmi jog része a sérthetetlenség is, azonban ezt nem érvényesíti a Parlament, miképp a képviselők sem vonhatják ki magukat bűncselekmények elkövetése miatti felelősség tekintetében. A képviselők egy-egy büntetőeljárás esetén bár akadályoztatva vannak/lehetnek a parlamenttel kapcsolatos feladatvégzésükben, azonban az angol jogi gondolkodás olybá tűnik, nem tartja szükségesnek min-

⁷⁹ Hardt: i. m. 70–71. o.

den képviselő jelenlétét munkájának végzése során. Továbbá mivel minden a jognak alávetett, ezért a képviselő sem lehet kivétel ez alól.

Látható, hogy az angol mentelmi jognak a lényege a képviselők védelme a valóban indokolatlan eljárásokkal szemben. A Bill of Rights 9. cikkének szólásszabadsága biztosítja a képviselők most már valóban befolyás-, nyomás- és félelemmentes tevékenykedését, miképp önkényesen az uralkodó⁸⁰ vagy bármilyen más szerv nem avatkozhat bele a munkájába. A törvényes vád alá helyezés tehát nem önkényes.

A mentelmi jog eredete ez. A történetiség alapján érthető a kialakulása, a mai társadalomban azonban megkérdőjelezhető a létezése. Tény, az angol mentelmi jog alapvetően jobban megfelel a mai modern viszonyoknak, mint a francia-belga típusú mentelmi jog a sérthetlenség hiánya miatt. Az angolok egyszerűen nem gondolták szükségesnek a sérthetlenség megvalósítását a munkájuk megfelelő végzéséhez, pedig ugyanaz volt a kiinduló ok a mentelmi jog kialakulása során: a királlyal szembeni fellépés biztosítása. Ha a sérthetlenség is a zavartalan működésért létezik a kontinentális mentelmi jog esetében, az angol miért nem tartotta azt szükségesnek? Ahogy a törvényes keretek között indult eljárások sem lehetnek önkényesek és indokolatlanok, úgy egy-egy képviselő ideiglenes kivonása a Parlament munkájából sem akadály a megfelelő működésnek.

Manapság azonban már nincs szuverén, az államhatalmi ágak el vannak választva egymástól, egy jogállamban a független bíróság ítélete pedig nem irányulhat logikailag az önkényes beavatkozásra. Véleményem szerint ezért a sérthetlenségnek nincs manapság relevanciája, a parlamenti munkavégzés pusztán a felelőtlenséggel biztosítható.

⁸⁰ „Az angol uralkodó soha nem követhet el gonoszat, de végtelen sok jót tehet.” Kajtár – Herger: i. m. 172. o.